SZEMLE

A vidék- és agrárfejlesztés stratégiai irányai a fenntartható fejlődés tükrében

Kárpáti Zoltán – Maácz Miklós

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, stratégiai célok, fenntarthatóság, intézkedések.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiában megjelenő, hazánk mezőgazdaságát érintő célkitűzések összhangban állnak az Európai Unió 2007-2013 közötti költségvetési időszakának mezőgazdasági támogatásait megalapozó Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv, azon túlmenően az ennek alapján kidolgozott Új Magyarország Vidékfejlesztési Program főbb célkitűzéseivel. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program a hosszú távú fenntarthatósági elvekkel összhangban kívánja biztosítani a mezőgazdaság fejlesztéséhez, a vidék környezeti értékeinek megőrzéséhez, a vidéki térségek gazdaságának megerősödéséhez és a vidéki társadalom kohéziójához szükséges fejlesztési kereteket.

BEVEZETÉS

Az EU vidékfejlesztési politikája alaprendeletének (1698/2005/EK tanácsi rendelet) megfelelően hármas alapvető célkitűzése

- a mezőgazdaság és erdészet versenyképességének javítása (I. tengely);
- a környezet minőségének javítása a termőföld-hasznosításhoz köthető támogatások révén (II. tengely);
- az életminőség javítása a vidéki területeken, valamint alternatív jövedelemszerző tevékenységek ösztönzése (III. tengely).

A felsorolt célkitűzések a vidékpolitikában három tematikus és egy módszertani tengelyen (ez utóbbi a IV. – LEADER – tengely) keresztül valósulhatnak meg.

Az I. és a III. tengely intézkedéseiben a kedvezményezettek számára történő kifizetés a strukturális alapok eddigi gyakorlatának megfelelően többnyire számla alapján, utólag történik, a támogatásokhoz viszonylag magas önrész is szükséges.

A II. tengely kifizetései a garanciaalap kifizetéseihez hasonlóak, terület- vagy állatlétszám-alapúak, önrész nélkül, 5-15 éven keresztül azonos összegű éves kifizetést jelentenek, amelyet a kedvezményezettek (jellemzően gazdálkodók) kompenzációként kapnak azért, mert az általánosan elvártnál szigorúbb környezeti előírásokat tartanak be (agrárkörnyezet, Natura), erdőt telepítenek (ezáltal jövedelmük esik ki), vagy rossz természeti körülmények között gazdálkodnak (kedvezőtlen adottságú területek).

A IV. tengelyben a kifizetések szintén utólagos elszámolással történnek, viszonylag bonyolult módon, mert első körben helyi közösségek pályáznak helyi vidékfejlesztési tervvel, majd a terv alapján kiírt pályázatok helyben elbírált és kiválasztott nyertesei lesznek a kedvezményezettek.

A vidékfejlesztési támogatásokat minden esetben az adott ország vagy régió vidéki területeit részletesen elemző, ennek alapján pedig a szükséges támogatandó fejlesztéseket bemutató program alapján lehet nyújtani, Magyarország esetében ez az *Új Magyarország Vidékfejlesztési Program* (ÚMVP), amely a 2007-2013 közötti időszakra jelöli ki a fejlesztési célokat. A vidékfejlesztési támogatások szabályozásában meghatározó, hogy az alaprendelet pontosan meghatározza azokat az intézkedéseket, amelyeket a programok tartalmazhatnak.

A vidékfejlesztési programok intézkedései társfinanszírozottak, az I. és III. tengelynél az EU–nemzeti társfinanszírozás aránya 75-25%, a II. és IV. tengelynél 80-20%. Az I. és III. tengely esetében a támogatás az adott beruházás-fejlesztés költségeinek csak egy részét fedezi, a megvalósításhoz meghatározott nagyságú önrész is szükséges.

Az ÚMVP megadott intézkedések konkrét megvalósítását miniszteri rendeletek tartalmazzák. Egy intézkedéshez több jogcím – ezáltal több jogcímrendelet is tartozhat.

A következőkben a fenntarthatóság alapvető céljainak tükrében foglaljuk össze az ÚMVP és más közösségi, illetve hazai programok keretében megvalósuló intézkedéseket, illetve az azokhoz kapcsolódó konkrét támogatásokat.

A FENNTARTHATÓSÁGOT SZOLGÁLÓ FONTOSABB STRATÉGIAI CÉLOK, ÉS AZ AZOKHOZ KAPCSOLÓDÓ MEZŐGAZDASÁGI INTÉZKEDÉSEK

A természeti értékek védelme

A természeti értékek védelmének célja a természetes ökoszisztémák működőképességének megőrzése. Ennek záloga az élővilág sokféleségének megőrzése, illetve hogy a természeti erőforrásokat csak olyan mértékig szabad használatba venni, hogy a szóban forgó ökológiai rendszerek hosszú távon is folyamatosan biztosítani tudják szolgáltatásaikat, stabilak és rugalmasak legyenek.

Már a 90-es évektől megváltozott a természeti értékek védelmének stratégiája, amely egyértelművé tette, hogy a természetes élőhelyek elszigetelt védelme már nem tartható, hanem biztosítani szükséges az egyes területek közötti kapcsolatot (ökológiai folyosók) és a külső, természetközeli közeget és környezetet, amely már hosszú ideje befolyásolja működésüket. A természetvédelem, az agrár-környezetvédelem és a környezetgazdálkodás eszközei segítségével hosszú távon célszerű biztosítani az ökológiai rendszerek működését, segítve ezzel mindazon erőforrások fennmaradását, melyektől az emberi társadalom léte is nagymértékben függ.

Kapcsolódó ÚMVP intézkedések

A mezőgazdasági földterület fenntartható hasznosítását célzó intézkedések

1. A hegyvidéki területeken kívüli hátrányos helyzetű területek mezőgazdasági termelőinek nyújtott kifizetések (kedvezőtlen adottságú területek /KAT/ támogatása). Kapcsolódási pontok: Az intézkedés fő célja a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakítása, az extenzív kultúrák területének (gyep- és takarmánynövények) növelése az érzékeny természeti területeken, a környezettudatos gazdálkodás és fenntartható tájhasználat erősítése.

2. Natura 2000 kifizetések mezőgazdasági gyepterületeken. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés fő célja a vonatkozó uniós jogszabályokban felsorolt indikátorfajok, kijelölt élőhelyek kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése és fenntartása a környezetkímélő földhasz-

nálati módok fenntartásával; a területek kijelölésének alapjául szolgáló természeti állapot és az azt létrehozó, illetve fenntartó gazdálkodás feltételeinek biztosítása; a faj- és élőhelyvédelem a kijelölt gyepterületeken, valamint az előírásoknak megfelelő földhasználati szabályok betartatása.

3. Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés fő céljai a vidéki területek fenntartható fejlődésének támogatása, a környezet állapotának megőrzése és javítása, a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentése, környezetvédelmi szolgáltatások biztosítása, a természeti erőforrások fenntartható használatán alapuló mezőgazdasági gyakorlat erősítése. Kiemelten kívánja továbbá támogatni a biodiverzitás megőrzését a természetes életkörülményeik között (a gazdaságban), a természet, a víz és a talaj védelmét a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakításával, a környezettudatos gazdálkodás és fenntartható tájhasználat kialakításával.

4. Az őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának tenyésztésben történő megőrzése. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés fő célja az őshonos és a veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának a fajta eredeti tartási és takarmányozási körülményeihez hasonló *in situ* feltételek közötti megőrzése, illetve tenyésztésben történő megőrzése a genetikai állomány megőrzéséről és az adott állatfajták fennmaradását biztosító tenyésztési programokról szóló kötelező jogszabályok keretein belül.

5. A genetikai erőforrások megőrzése. Kapcsolódási pontok: Mezőgazdasági genetikai erőforrások *ex situ* és *in situ* megőrzésének, jellemzésének, begyűjtésének és hasznosításának megvalósítása.

6. Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés fő célja a vidéki táj megőrzése, az egyedi tájértékek fennmaradásának elősegítése, a növény- és állatvilág fajgazdagságának emelése, a környezeti állapot javítása, az önként vállalt agrár-környezetgazdálkodási előírások betartásának lehetővé tétele, valamint az előírások teljesítésének segítése, a Natura 2000 és egyéb magas természeti értékű területek közjóléti értékének növelése.

Az erdészeti területek fenntartható használatát célzó intézkedések

A 2007-2013 közötti időszak jellegzetessége, hogy az alaprendelet jóval több erdészeti intézkedés bevezetését teszi lehetővé a vidékfejlesztési programokban, mint a korábbi tervezési időszakokban. Az erdészet ezáltal a vidékfejlesztés meghatározó elemévé vált.

7. A mezőgazdasági földterület első erdősítése. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés fő céljai közé tartozik az ország erdővel borított területének növelése, az erdők környezetvédelmi, társadalmi, közjóléti és gazdasági szerepének növelése és az erdészeti szektor fejlesztésével a vidéki foglalkoztatottság arányának növelése. Környezetfejlesztési cél a biodiverzitás gazdagítása természetközeli erdők telepítésével, a vidéki táj természeti alkotórészeinek megóvása és a táj vonzerejének elősegítése.

8. Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági földterületeken. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés – multifunkcionális jellegéből adódóan – bővíti a lakosság jövedelemszerzési lehetőségeit, és biztosíthatja a gazdálkodás folytatását a korábban intenzív hasznosítású, kedvezőtlen adottságú területek és Natura 2000 területek esetében. Az agrárerdészeti rendszerek létrehozása és fenntartása által érintett területek környezeti állapota a mozaikosság erősödése következtében javul, növekszik a biodiverzitás, és az állandó növényborítás biztosításával jelentősen csökken az erózió.

9. Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés fő célja az ország erdővel fedettségének növelése, az erdők környezetvédelmi, szociális, közjóléti és gazdasági szerepének fokozása és a foglalkoztatottság javítása a vidéki területeken az erdészeti ágazat fejlesztésével, a mezőgazdasági átszervezés lehetővé tétele azzal, hogy elősegíti a területek alternatív felhasználását.

10. Erdő-környezetvédelmi kifizetések. Kapcsolódási pontok: Agresszíven terjedő, idegenhonos fa- és cserjefajok visszaszorítása. Szálaló erdőgazdálkodás. Erdőállományok szerkezetátalakítása és kézimunka-igényes ápolása. Őshonos erdőállományok tarvágásos felújításának visszaszorítása. Speciális erdei élőhelyek és a természetes erdőfelújítás lehetőségének biztosítása. Véghasználat elhalasztása talaj- és élőhelyvédelem céljából. Közjóléti rendeltetésű erdők fenntartása. Erdei tisztások kialakítása és fenntartása. Természetkímélő anyagmozgatási módszerek alkalmazása.

11. Az erdészeti potenciál helyreállítása és megelőző intézkedések bevezetése. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés célja az olyan tényezők hatásainak enyhítése vagy megszüntetése, melyek a társadalmi jóléti, szabadidős és környezetvédelmi szükségletek kielégítését fenyegetik, továbbá az abiotikus és biotikus károk megelőzése és megakadályozása, így a biodiverzitás megőrzéséhez és fokozásához történő hozzájárulás.

12. Erdőterületeket érintő, nem termelő jellegű beruházások. Kapcsolódási pontok: Az intézkedés célja a megfelelő szintű elegyesség, többszintes állományszerkezet kialakítása az erdőkben, az erdők természetességének javítása, biológiai sokféleségének megőrzése és növelése, valamint egészségi állapotának javítása.

A Nemzeti Erdőprogram 2006-2015

Nem az ÚMVP része, de az erdőkkel kapcsolatban említést kell tennünk a *Nemzeti Erdőprogramról* is, amelyet kizárólag a nemzeti költségvetés finanszíroz.

Hazánkban a rendszerváltást követően a magánerdő-tulajdon gyarapodásával, az agrárgazdálkodás szerkezetének átalakulásával szükségessé vált az addigi erdészeti, erdőgazdálkodási szemlélet és erdészeti politika átformálása, így az uniós és a társadalmi elvárásoknak való megfelelés érdekében a kormány 1110/2004. (X. 24.) határozatában elfogadta a Nemzeti Erdőprogramot a 2006-2015 közötti időszakra.

A Nemzeti Erdőprogrammal tehát egy nemzeti szintű, átfogó, ágazatok közötti és ismétlődő politikatervezési folyamat valósul meg, amelyben az alábbi tíz területen kívánnak fejlődést elérni:

- Állami erdőgazdálkodás fejlesztése.
- Magán-erdőgazdálkodás fejlesztése.
- Vidék- és területfejlesztés, erdőtelepítés, erdőszerkezet-átalakítás.
- Természetvédelem az erdőkben.
- Modern erdővédelem.
- A fenntartható vadgazdálkodás.
- Racionális fahasznosítás.
- Az erdészeti igazgatás feladatai.
- Kutatás, oktatás és termelésfejlesztés.
- Ember-erdő viszonyának javítása érdekében hatékony kommunikáció az erdőről.

A fenntartható vízgazdálkodás kialakítása

Európa számos országában, de különösen a mediterrán területeken a legfontosabb mezőgazdasági és környezeti veszélyt a vízhiány jelenti. A helyzet egyre romlik, mivel a vízigények növekednek, mialatt a rendelkezésre álló vízkészletek csökkennek.

A mezőgazdaság nem csak a legnagyobb mennyiségű vizet fogyasztja, hanem itt a legjobb a lehetőség a hatékonyság növe-

lésére. A termelés kockázata rendkívüli módon növekszik. A szélsőséges klimatikus viszonyok közepette a vízelosztási rendszerek fejlesztése éppolyan fontos, mint a víztakarékos gazdálkodási gyakorlatra való berendezkedés.

A fejlett országokban a vízkészletek kb. 80%-át a mezőgazdaság használja, és állandó kihívást jelent a mindig több élelem előállítása az egyre növekvő népesség igényeinek kielégítésére. Mindeközben Magyarországon a vízkészletek mezőgazdasági kihasználása 30% körül mozog.

Támogatjuk *„Az Európai Unióban a vízhiány és az aszály jelentette kihívás kezeléséről”* című bizottsági közleményt (COM(2007) 414, *„A vízgazdálkodás integrálása a KAP eszköztárába”*), mely a jövőbeli fellépés megalapozását szolgálja. Az ebben kijelölt főbb szakpolitikai irányokon túl fontosnak tartjuk a mezőgazdasági termelők érdekeinek szem előtt tartását is.

A KAP-pal szembeni kihívásokra adandó válaszokban tehát fontos követelmény a termelés biztonságának és vízgazdálkodási feltételeinek megteremtése, ennek hosszabb távú stabilitása érdekében pedig a VKI (Víz Keretirányelv) előírásainak folyamatos és teljes körű teljesítése is. Fokozott aktivitással kell részt vennünk a *Vízgyűjtő-gazdálkodási Tervek* elkészítésében. A jövő mezőgazdasági termelésének alakulásában és az ezzel foglalkozók életvitelében, a vidék fejlődésében döntő lesz, miként tudjuk érvényesíteni az optimális területhasználat vízgazdálkodási szükségleteit a vízügyi infrastruktúrák fejlesztése során.

A mai agrárium, a mai földművelésügy, de a vidékfejlesztés sem képzelhető el korszerű területi vízgazdálkodás nélkül. A feladatokat a vidéki lakosokkal, termelőkkel összefogva lehet és kell megoldani, a vízbiztonságra, a vízvédelemre, a talajvédelemre és a termelésbiztonságra koncentrálva.

A 21. század egyik legfontosabb feladata, hogy az élelmiszer-termelés vízgazdálkodási feltételeit stabilizálja. A *„vízbiztonsági stratégiát”* szükséges mielőbb életre hívni és a jövő érdekében egy új közmegegyezés keretében elfogadni. Kiemelt prioritású a vízvisszatartás, víztározás minden lehetséges, nem káros és egyéb károkat elő nem idéző, rövid és hosszabb távú formája.

Az FVM–KvVM közös feladataként készülő *aszálystratégia* célja a károsan vízhiányos helyzetekben a vízkészletekbe történő beavatkozás valamennyi formájára kiterjedő tevékenységek támogatása.

Kapcsolódó ÚMVP intézkedések

1. A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése. Az egyéni gazdálkodók a jogcím keretében a következő fejlesztésekhez kaphatnak támogatást: Gazdaságon belüli öntözési és kisméretű infrastrukturális beruházások. Üzemen belüli víz- és energiatakarékos öntözőművek létesítése és felújítása. A mezőgazdasági földterületek víz- és energiatakarékos öntözéséhez, a szállítást, a szétosztást és a kormányzást biztosító új vízi berendezések és létesítmények létrehozása, meglévők felújítása üzemen belül.

2. A mezőgazdaság és az erdészet fejlesztéséhez és korszerűsítéséhez kapcsolódó infrastruktúra. Öntözésfejlesztés közösségi beruházásai gazdaságon kívül. Több termelő gazdaságokon kívüli öntözésfejlesztési céljait szolgáló, öntözővízszolgáltató mű/művek létrehozása, felújítása. A termőföld víz- és energiatakarékos öntözéséhez, a szállítást, a szétosztást és az ellenőrzést biztosító új vízi berendezések és létesítmények létrehozása, meglévők felújítása. Az új beruházásokhoz képest elsőbbséget élveznek a meglévő művek kapacitáskihasználtságának növelésére és felújítására irányuló beruházások.

Az éghajlatváltozás veszélyét erősítő tevékenységek visszaszorítása és felkészülés az éghajlatváltozásra

Az éghajlatváltozás szerteágazó hatásokkal jár, az ellene való küzdelem is sok területen összehangolt beavatkozásokat kíván. Döntően befolyásolja a mezőgazdaság jövőjét, és sok más gazdasági szektor jövedelmezőségét, de jelentősen hat a társadalomra is, mert például az olyan súlyosabb időjárási események, mint az áradások és az aszályok, gyakran aránytalan mértékben sújtják a legrosszabb helyzetben lévő társadalmi csoportokat és régiókat.

Az éghajlatváltozással kapcsolatban *hazánk célja az üvegházhatású gázok légkörbe való kibocsátásának csökkentése*; másrészt *felkészülés és alkalmazkodás a változó időjárási és éghajlati hatásokhoz,* ami a várható változásokra való felkészülést, az előrejelzést, a megelőzést, a károk mérséklését és a helyreállítás hatékonyságának javítását jelenti.

Az energiagazdálkodásban feladat egyrészt a szén-dioxid-kibocsátás csökkentése, *az energiahatékonyság javítása, a nem fosszilis energiahordozók nagyobb arányú használata*, másrészt az energiarendszerek rugalmasabbá tétele.

Kapcsolódó ÚMVP-intézkedések: Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését szolgálja a *legtöbb I. tengelyes intézkedés* a mezőgazdasági termelés modernizációján, valamint a megújuló energiaforrások felhasználásának támogatásán keresztül. Az éghajlatváltozás káros hatásait jelentősen csökkentik *a már ismertetett II. tengelyes intézkedések*, különös tekintettel az erdészeti területek fenntartható használatát célzó intézkedésekre.

A versenyképesség fenntartható erősítése

A gazdasági fejlődésben meghatározó jelentőségű, hogy miként érvényesíthetők a fenntartható fejlődés stratégiai elvei, miként érhetők el a vonatkozó célkitűzések. A *gazdaság versenyképességének növelése is akkor és csak akkor lehet hosszú távon eredményes, ha az a fenntartható fejlődés koncepciójára, alapelveire, célkitűzéseire épül.* Ennek megfelelően az ország versenyképességének értékelésében, fejlesztésében számításba szükséges venni a gazdasági szerkezet, modernizáció, teljesítmény tényezői mellett többek között az ország történelmi, szellemi-tudományos, kulturális-oktatási értékeit, a demokrácia intézményrendszerét, a szociális jólét szintjét, természeti adottságait és értékeit. Például a hazai élővilág gazdagsága, a biológiai és táji sokféleség komoly megőrzendő érték a fenntartható fejlődés szempontjából, amely – tágan értelmezve az ország versenyképességét – jelentős komparatív előnyt is jelent.

Kapcsolódó ÚMVP intézkedések:

1.A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése; 2. A mezőgazdaság és az erdészet fejlesztéséhez és korszerűsítéséhez kapcsolódó infrastruktúra.

Az energiagazdálkodás átalakítása

A globális klímaváltozás megelőzésében kiemelten fontos a környezetbarát, karbon-szegény energiatermelés és felhasználás. A globális kibocsátáscsökkentésben Magyarország is aktív szerepet vállal. Ennek eszközei a megújuló energiaforrások elterjesztése, valamint az energiahatékonyság és -takarékosság. Ennek megfelelően az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program széleskörűen támogatja a mezőgazdasági szektor és a vidéki térségek környezetbarát energetikai fejlesztéseit. A megújuló energiaforrások ösztönzése *gyakorlatilag az összes ÚMVP-támogatási konstrukcióban megjelenik, az egyes ágazati intézkedésekbe szervesen beépült.*

Kapcsolódó ÚMVP jogcímek

1. Az állattartó telepek korszerűsítésének támogatására vonatkozó 27/2007. (IV.17.) FVM rendelet keretében lehetősége van a gazdálkodóknak a trágyatárolást *biogázüzem* megvalósításával biztosítani.

2. Az önálló, építéssel nem járó gépbeszerzésekre vonatkozó 26/2007. (IV.17.) FVM rendelet keretében a mezőgazdasági termelőknek lehetősége van *pellettáló, brikettáló, illetve aprítógépek beszerzésére*.

3. Mezőgazdasági tevékenységek energiaellátásához kapcsolódóan *biomassza-kazánok*, illetve *geotermikus energia* alkalmazására az ügyfeleknek számos jogcímben van lehetőségük támogatást igénybe venni.

4. A 35/2008. (III.27.) FVM rendelet alapján a terményszárítók beszerzése/felújítása során az ügyfeleknek lehetőségük van az energiaellátást kapcsolt biomasszatüzelő berendezésekkel biztosítani.

5. A 78/2007. (VII.30.) FVM rendelet keretében támogatás igényelhető mezőgazdasági tevékenység energiaellátásához biomassza-kazánok beszerzésére.

6. Az élelmiszer-ipari ágazat fejlesztésére vonatkozó 47/2008. (IV.17.) FVM rendelet alapján is lehetősége van az ügyfeleknek a beruházások energiaigényét megújuló energiaforrásokból biztosítani.

7. A kiskapacitású nyersszesz-, nyersolajüzemek korszerűsítésére vonatkozó konstrukció meghirdetését 2009. II. félévében tervezi az FVM.

8. A lágy szárú energiaültetvények létesítésének támogatására a 71/2007. (VII.27.) FVM rendelet, a fás szárú energiaültetvények telepítésének támogatására a 72/2007. (VII.27.) FVM rendeletek nyújtanak lehetőséget.

A társadalmi kohézió és a foglalkoztatás javítása

A fenntartható társadalmat a társadalmi béke és biztonság jellemzi, amelyben a kohézió és az ország versenyképességének megteremtése egymással szoros kölcsönhatásban áll. A fő célkitűzések ezen a téren a társadalmi kohézió erősítése, a szociális biztonság elérése, a szegénység és a társadalmi kirekesztés megszüntetése.

Kapcsolódó ÚMVP intézkedések: Az esélyegyenlőség elvének megfelelően az ÚMVP legtöbb intézkedésénél, a támogatás odaítélésénél szerepet játszó pontozási táblákban többletpontot kapnak a társadalmi szinten hátrányt szenvedők, a nők, az etnikai kisebbségek, a fiatal mezőgazdasági termelők, valamint az elmaradott, hátrányos helyzetű kistérségekben élők.

Ezen túl a vidék, a lemaradt régiók felemelkedését célzottan a III. és IV. tengely intézkedései szolgálják.

A *III. tengelybe* tartozó intézkedések célja a vidéki térségekben élők jövedelemtermelési lehetőségeinek és életminőségének javítása a jövedelemtermelő beruházások előmozdítása által.

A *IV. tengely* a LEADER-program, amelynek célja a vidéki gazdaság fejlődése érdekében tett intézkedések összekapcsolása.